

Bouglé, C. (1909-1912/2014). Sosyoloji nedir?, İsmail Suphi (Çev.), A. Erdoğan (Çevrimyazı). *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 28. Sayı, 2014/1, s.323-334

Sosyoloji Nedir?^{1*}

Célestin Bouglé

Özetleyerek Çeviren: İsmail Suphi

Çevrimyazı: Aynur Erdoğan

Meraklılarına

Bir şehir olsun... Efkara layıkıyla tespit edebilmek [belirgin hale getirebilmek] için bu şehrin ismini de "Saint-Pol" koyalım... Farz edelim ki, bu şehrin ahali meyanına [arasına] ben de dahilim, sosyoloji ilmini tecrübe etmek istiyorum. Bakalım; Saint-Pol benim, yahut herhangi bir sosyoloğun nazarına ne gibi hususları [hususları, özellikleri] arz edecek?

Şimdi sizinle bu şehrin bütün mahallatını [mahallerini, yerlerini], muhitini dolaşalım, ahaliğini konuşalım. Evvela bu memleket ahaliğinin hemen hepsi aynı aileye efradı imiş gibi, tekellüm ederken [konuşurken] mütenasiben [oranlı bir şekilde] kelimeleri uzatarak, yayarak söylediklerini göreceğiz.

Ahaliden birkaç kişi ile mukalamât-ı amikaya [derin konuşmalara] dalsak bu karabeti [yakınlığı] yalnız ifadelerinde değil hislerinde de bulacağız. Mesela: Hepsisi, müdavimi buldukları büyük kubbeli, muhteşem, müzeyyen [süslü] ibadethanelerine... berrak, leziz sularıyla ruhlarına küşayış [ferahlık] veren nehirlerine... yazın güneşin hararet-i şedidesinden [şiddetli sıcağından] muhafazaya yarayan hıyabanlarına [gölgeliklerine] karşı aynı his-si takdiri... komşuları bulunan diğer bir şehir ahaliğine karşı aynı his-si rekabeti... payitahtı iskan eden [başkentte oturan] vatandaşlarına karşı hürmet veya nefretin aynı imtizaç-ı garîbi manzurumuz olur [tuhaf karışımını görürüz]...

Haricen hepsini gördük ya, biraz da zenginleri ile evlerinde sohbet edelim... Saint-Pol'de namdar [namlı, ünlü] ailelerden birini ziyarete gide-

¹ Bu bahis en ziyade C[élestin] Bouglé'den iktibas edilmiştir.

* Bu çevrimyazı İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenen "Türkiye'de Sosyolojinin Harf Devrimi Öncesi Kaynakları" başlıklı proje (Proje No: 12050) kapsamında hazırlanmıştır.

İsmail Suphi'nin "Sosyoloji Nedir?" başlıklı bu metni 1325-1328 [1909-1912] yılları arasında *Hüsün ve Şiir*'de beş bölüm halinde yayımlanmıştır: C. I, Sayı: 1, 1325 [1909], s. 13-14; Sayı: 2, 1325 [1909], s. 14; Sayı: 3, 1325 [1909], s. 8-9; Sayı: 4, 1325 [1909], s. 12-14; Sayı: 6, 16 Ağustos 1326 – 24 Şaban 1328 Pazartesi [1910-1912], s. 44-46. Metin, Bouglé'nin 1907 tarihli *Qu'est-ce que la sociologie?* (Paris, Felix Alcan) kitabının ilk bölümünün özetlenerek yapılmış serbest bir çevirisi niteliğindedir. Kitabın tamamı bilahare Mustafa Suphi tarafından tercüme edilerek yayımlanmıştır: Célestin Bouglé, *İlmi içtimai nedir: Hayat-ı içtimaiyenin safahat ve eşkal-i muhtelifesini teşrih eder*, çev. Mustafa Suphi, İstanbul: Mürettibin-i Osmaniyye Matbaası, 1328 [1912] (kitabın kapağını ekte bulabilirsiniz). Mustafa Suphi'nin bu tercümesinin başına ilave ettiği "İfade"nin [Önsöz] (s. 3-5) Hulki Aktunç tarafından "eskizyazıdan aktar"ılmış hali için bkz. *Türkiye Defteri*, Sayı 9, Temmuz 1974, s. 2-5.

lim... Bu *tercihin* neden ileri geldiğini mi soruyorsunuz?.. Peki söyleyelim: İnsan; “nüfuz-ı manevi” iktisap etmek için mutlaka ya gayet kuvvetli veya oldukça zengin olmalıdır.

“Nüfuz-ı manevi” hiras [korku, çekingenlik], hürmet, takdir gibi hisleri ihtiva eder. Tarihte pek büyük nam bırakmış olan İskender-i Kebir’in [Büyük İskender’in] kazandığı “nüfuz-ı manevi” familyası efradına aynı his-si takdir ve hürmetin ifasını telkin etmiştir. İşte yine bu “nüfuz-ı manevi” değil midir ki, sanat hakkında pek de kati efkar serdedemeyen Aristo’nun nazariyat ve mütalaatını cerhe cesaret edenleri tekfire saik olmuştur. Prestij, hakikat-i halde bir fikrin, bir şahsın zihnimiz üzerine icra ettiği hükümden başka bir şey değildir.

Melekat-ı tenkidiyenin [eleştiri yeteneklerinin], his-si itirazın iptali hep bunun sayesinde. Şöhretin, namın, servetin bahşettiği “nüfuz-ı manevi” gibidir. Tarih-i sanat ve edebiyatta bile bu prestij hüküm sürer. Bu, o kadar zi-iktidardır [iktidar sahibidir, güçlüdür] ki, muasırları [çağdaşları] tarafından his-si takdire nail olan bir şairin şiirlerini hiçbir kalem tenkide cesaret edemez. Yunanistan liselerinde senelerce okunan, ezberlenen, fakat yazık ki, ne demek istediği pek de anlaşılmayan Homer’in şiirlerine edilen rağbet, mutlaka, o lise müessesesinin gençlere günde iki saat ahlak talim eden, akl-ı ders veren Aristo’nun gösterdiği itibardan neşet etse gerek...

Müzehhep madenlerin [yaldızlı metallerin], büyük unvanların, muşşa [şaşalı, parlak, gösterişli] üniformanın ruh-ı avamda oynadığı rol pek büyüktür. En haşın, en metin bir sosyalistin kalbinde bir dük veya marki daima küçücük bir hiss-i hirasın [çekinme duygusunun] tevellüdüne [doğmasına] bais [sebepl] olmuştur. Büyük bir nam tahtında icra edilen dolandırıcılık daha kolaydır. Zengin bir tüccar, birçok eşya-yı nefiseye [kıymetli eşyaya] malik bir mağaza sahibi; büyük unvanların, müzeyyen [süslü] üniformaların sahte, riyakar [ikiyüzlü] sözlerine, dolaplarına daha çabuk kapılır. Nüfuz-ı manevi ashabı[nın] [sahiplerinin], istibdatlarını [baskılarını], zulümlerini tezyit ettikçe [artırdıkça] hükümlerinin de kuvvetlendiği görülür. Buna tarih, o münadi-i ananat [rivayetleri, gelenekleri aktaran tellal] daima şahittir.

... Şimdi sebeb-i rüçhanı [öncelikli sebebi] anlayabildiniz, öğrenebildiniz ya? Biz yine bahsimize gelelim.

Bu şehrin, Saint-Pol’un kibar meclislerinde mükalemenin [konuşmanın] “damdan çardağa gidişinde!” aynı fikirler hakkında aynı itikat ve hirası... aynı teferruata karşı aynı merak ve tecessüsü... tenasüb-i kelamı [söz uyumunu]...

* Metin burada “Daha bitmedi” notuyla sona ermekte, bir sonraki sayıda “Sosyoloji nedir?” başlığı ve “Meraklılarına” dendikten sonra “Mabad” alt başlığıyla metnin devamına yer verilmektedir.

teşabüh-i istikrahı [tikinti veren benzerliği]... aynı mahallerde aynı tereddüt ve sükutları [sessizlikleri] göreceğiz.

İşte: Şimdiye kadar tesadüf ettiğimiz pek sathî [yüzeysel] lakin pek aşikar olan bu hususat-ı tahire [nezih özellikler] Saint-Pol şehri sekencesine hasıl [sakinlerinin, oturanlarının yaşadığı] hadisat-ı ruhiyedendir.

Şimdi şehrimizin, Saint-Pol'ün ahalisini diğer şehir sekenerinden tefrik eden [ayıran] "hutut-ı müştereke" mecmuasını [ortak çizgiler toplamını] tetkike başlayalım:

Saint-Pol heyet-i içtimaiyesini aynı fikir, aynı histe ittihat ettiren [birleştiren] ahval-ı müteşabih [benzer haller] kadar yekdiğerinden ayıran ihtilafat [ihtilaflar, anlaşmazlıklar] da bize şayan-ı tetkik ve mütalaa [araştırmaya ve incelemeye değer] zeminler hazırlayacaktır.

Yine aynı günde, öğleden sonra, herkes işinin başında iken şehrin çarşılarını, pazarlarını, imalathanelerini gezelim; sokakta gelen geçen zevatı [zatları, kişileri] teftiş edelim: İşte elleri alçıya bulanmış eski, kirli önlüklü iki adam... Bunlar amele. Mavi pantolonunda kırmızı çizgileri belli, bakır düğmeli, beyaz eldivenli, aynı zamanda biraz haylaz, mütekebbir [kibirli, büyüklenen] tavırlı bir şahıs... Ben ona asker diyeceğim. Sonra ötede silindir şapkalı, üstü başı temiz bir efendi, salon adamı; yanındaki refikasına [arkadaşına] pes seda [hafif ses] ile bir şeyler anlatan sakit [sessiz] tavırlı, siyah elbiseli iki kadın... Bunların kıyafetleri, gam-âgin [gamlı], soluk çehreleri bana iki abide [ibadetle meşgul olan, zahit kadın] olduklarını ifham etti [anlattı]. Sonra; pür tehalük [hevesle] yolun kumları üstünde iki büklüm, anide[n] nazarlardan kaybolan bir "baysıklist" [bisiklet şoförü]; aralarında refiklerinden [arkadaşlarından] birinin taşıdığı kadife bayrak altında bakır madenlerin vaveylalarıyla [feryatlarıyla] muhitin sükununu [sessizliğini] ihlal eden bir sürü gürültücü efrat [fertler, kişiler]... Bunlar da çalgıcı...

İşte sokak ortasında karmakarışık bir halde gördüğüm hemşerilerime verdiğim sıfatlar: çalgıcı, baysıklist [bisiklet şoförü], rahibe, salon adamı, asker, amele [işçi]... Peki bunlar neyi ifham ediyorlar [anlatıyorlar]? Şimdi onu da anlayalım: Ben Saint-Pol ahali arasında böyle küçük cemiyetler tesis etmekle herkesin kendi mesleğine, sınıfına, mensup olduğu zümreye nazaran farkları ayırdım. Onlarda manzur olan [görülen] sa'y [çalışma], hareket [hareketler], lezaiz [lezzetler] ve icraat tamamıyla müşterektir [ortaktır]. Yani bir çalgıcı, başına kendi gibi birçok adam toplayıp bir musiki cemiyeti teşkil için diğer efradın da aynı his ile mütehassis [duygulanmış] olması lazım.

Fakat: Bizim Saint-Pol'ün dar muhitinde tesadüf ettiğimiz bu cemiyetler ancak onun heyet-i mecmuasının [bütün heyetlerinin] birkaçını havidirdir

¹ Burada "Mabadi [devamı] var" notuyla metin sona ermekte, bir sonraki sayıda "Sosyoloji nedir?" başlığı dendikten sonra "Mabadi" alt başlığıyla metnin devamına yer verilmektedir.

[kapsar]. Binaenaleyh [buna binaen, dayanarak] biz tasnifi kolaylatmak için kestirme yoldan gidiyoruz. Bu suretle sınıflara munkasim [bölünmüş] eşhas [şahıslar, kişiler] bu sınıfların yalnız numuneleri gibi telakki edilmeyeceği ve askerlik yahut baysiklist [bisikletçi] sınıfının, bir şahsın evsaf-ı sairesini [diğer özelliklerini] de gideremeyeceği bedihi [apaçık]... Onlar; yalnız bir daire-i içtimaiyeye değil, belki, birkaçına dahil olurlar. Bir kimse baysiklist [bisikletçi] veya çalgıcı olduğu gibi aynı zamanda salon adamı da olabilir. Hatta asker olanların insanlıktan çıkmadıkları da çoktan beri anlaşılmıştır. Bir şahsın yalnız bir cemiyete intisabı pek nadir hallerdendir.*

Eğer tufana [Nuh Tufanı'na] kadar çıkacak [gidecek] olursak o zaman bir kabile efradından [fertlerinden, üyelerinden] olan bir adamın, yalnız kendi kabilesi azasından başka bir şey olmayanına belki tesadüf edilebilir! Lakin efrat [fertler, kişiler]; saika-i medeniyetle [medeniyet sebebiyle] mensup oldukları şubatu teksire [şubeleri çoğaltmaya] mecburdurlar. Hatta öyle zannedilebilir ki insan ne kadar medenî olursa, intisap ettiği mahallat da [mahaller, yerler de] o kadar artar. Bizim salon adamımız müdavim-i sadığı olduğu [sadakate devam ettiği] ibadethanesinden katibi bulunduğu ticaretgahına... reisi bulunduğu ailesinden neferi olduğu orduya kadar birçok cemiyetlere girmiştir.

Bu nazra-i seri [hızlı bakış] bize a'dad-ı mütenahiye [sınırlı sayıda oluşu] ile beraber aynı zamanda cemiyetlerin tenevvuat-ı la-tahasını [sayısız çeşitleri olduğunu] irae eder [gösterir]. Bir lokanta yahut bir gazinoda toplanan müşterilerin teşkil ettikleri cemiyetlere müşabih [benzeyen], muvakkitleri [geçici olanları] olduğu gibi müdavim-i sadıkları [sadakate devam edenleri] her vakit birleştiren mabetlerden daha eski ve daha asır-dideleri [yüzyıl görmüşleri, eskileri] de vardır.

Saint-Pol çalgıcılarının teşkil ettikleri cemiyetlerin küçükleri nasıl varsa yüksek, karlı dağların sarp kayalarını tırmanarak engin denizlerin mütehevvir [öfkeli] dalgalarının sath-ı bi-kararında [kararsız yüzeyinde] yuvarlanarak gelen amele sunufu [sınıfları]...

Ashab-ı fen [doğa bilimcileri] yahut heveskaran-ı ulumu [bilim heveskarlarını] birleştiren büyük cemiyetler, daru's-sına'alar [tersaneler, fabrikalar, mühendislik fakülteleri], mektepler, medreseler var... Cesim [cesametli, kocaman] veya sağır [küçük]... Sabit veya seyyal [akıcı] daireler teşekkül ettiği gibi bir anda cihanı barut dumanlarıyla boğan daireler, yâbis [kuru] elleriyle yapıştırılan taş daireler... muharip [savaşçı] dost haşyetiyle [korkusuyla] dökülen demir daireler, şairlerin nermin [yumuşak] elleriyle tezyin edilen [süslenen] çiçekten daireler... Bu revabıt-ı içtimaiyenin [toplumsal bağların] hepsi, enzarımızda [bakışlarımızda] en mütenevvi tezahüratı iksa edeceklerdir [çeşitli

* Metin burada sona ermekte, bir sonraki sayıda "Sosyoloji nedir?" başlığı altında metnin devamına yer verilmektedir.

tezahürlere, görünüşlere bürüneceklerdir]. Bu tezahürat-ı mütenevviaya [çeşitli tezahürlere] rağmen hangi havas-sı müştereke [ortak özellikler] vasıtasıyla ulum-ı içtimaiyenin mevzuları büsbütün müsavidirler [eşittirler]?

Evveleminde [ilk olarak] bunu temyiz [ayır] etmek lazımdır. Müşahede ettiğimiz muhtelif cemiyat numunelerini fark ve temyizden emin olmak için, her yerde ve her zaman bir arada bulunan eşhasın bir “cemiyet” teşkil edip edemeyeceğini anlayalım.

Bu hususun bilinmesi eşhasın tecemmu’larındaki [kişilerin bir araya gelişlerindeki] şuruta [şartlara] tabidir. Herkesin bildiği “cemaat” bir sürü eşhasın bir noktada toplanmasıdır. Halbuki bizim nokta-i nazarımız [bakış açımız] başka... Bir cemaat-ı ruhiyenin [manevi cemaatin] secayasını [seciyelerini, huylarını, karakterlerini] iktisap eden [edinen] bir sürü efradın [fertlerin] itti-hatları [birleşmeleri] yalnız tesadüfi değildir.

Bir posta arabasında, bir tramvayda, bir şimendifer yahut vapurda biri diğerinin yanında oturmuş bir cemiyetin “juktapoje” (sic., *juxtaposé*) [yan yana, bir arada, birleşik] olduğunu iddia ederseniz pek yanlıştır. Hiçbir vakit bu içtima bir “encümen”, bir “cemiyet” teşkil etmiş sayılamaz. Bir gazinoya* her gün devam eden müşterilerin teşkil ettikleri “cemiyet numuneleri” de böyledir. Meğer ki bu içtima, eşhasın halet-i ruhiyelerinde iştirak-ı efkar [fikir ortaklığı] ve iştirak-ı hissiyat [duygu ortaklığı] gibi tebeddülât [değişimler] husule getirebilsin [ortaya çıkarabilsin]... Bir “cemaat” teşkil edebilmek için “şahsiyet-i müdrike” zail olarak efradın hissiyat ve efkârı bir noktada mündemiç bulunmalı... Vehleten [bir anda] tahaddüs eden [gerçekleşen] bir vaka, bir tabanca namlusunun soğuk, müfteris [fırsatçı] parıltısı; bir aheng-i muntazamaya tabi seri darbelerle kalbin halecanına, aynı nokta üzerine efkârı sevk etmeye vasıta olur. Bundan teşekkül eden bir vücut “cemaat” husule getirir. Hadisat-ı cedide, eşhasın vasıta-i münasebeti olan “iştirak” fikir ve taakkulu [düşüncesi] meydana çıkarır.

Fenn-i vezaifü’l-a’za [anatomi] mütehasıslarından [uzmanlarından] muallim-i muhterem Claude Bernard; “anasır fizyolojiye ne vakit birleşirse, bu anasır-ı müteferrikada kabil-i takdir olamayan havassın tezahür ettiği anlaşılıyor,” diyor...

Bir cemaat-i ruhiyenin gösterdiği en aşikar bir hal onu teşkil eden eşhasın kendilerini hal-i cemaate çeviren “fiil-i yegane” yardımıyla ef’al, hareket, hissiyat ve inkar-ı münferidelerinde başka türlü icra ettiren, götüren, düşündüren bir nevi ruh-ı müştereke malikiyetleridir. Efkar ve hissiyattan bazıları ancak efradın hal-i cemaatte buldukları zaman fiiliyata tahavvül edebilir. Bir ruh-ı müşterek içinde eşhasın kabiliyet-i aklıyeleri mahvolarak gayri mütecanisi [heterojen olanı] mütecanise [homojene] döner.

Bizim yukarıda zikrettiğimiz salon adamı redingotunun usulü vechile kat'ı [katlanması], kendi ihata-i fikrine göre değil, mesleğine tabi olduğu alemin usulüne tevfikendir [uygundur]. Yine asker dediğimiz şahsın yolda tesadüf ettiği bir aşinasını ciddi bir reviş ile selamlaması, adımlarını daha geniş, sert atması, mensubu olduğu orduya, cemaate hüsn-i itaatinden başka bir şey değildir.

Biz onun ruhunu araştırarak olursak katiyen bu hâlâtı [halleri] bulamayız. Nitekim istبدال [tebdil, değişim] olup memleketine gittiği andan itibaren yine köylü hayatını yaşar. Yine hemşerilerini taklit beliyyesinden kendisini kurtaramaz. Rahibe ismiyle tanıdığımız sakit tavırlı iki kadının gamnak çehreleri, siyah elbiseleri ve reviş-i mütevazianeleri üzerine, intisap ettikleri cemiyetlerin tesirat-ı azimesi aşikardır. Bu halat, hiç şüphe yok ki gayr-i iradidir. Eğer beşer her hareketini, her fiilini düşünerek mevki-i tatbik koymak emeline düşseydi bugün beşerden başka bir nam ile tevsimi [adlandırılmayı] iktiza ederdi itikadındayım.* Tarz-ı hareketimizin ekserisi böylece kendi taakkulatımıza tabi olmaktan ziyade mensubu bulunduğu, “cemiyet” e tabidir. Bütün a'mal-i umumiye ve hususiyemizde hep ona münkadız. Aynı bir nehir yatağında ihtiyarsız sürüklenen kum parçaları gibi. Sokakta bir seyr-i seri ile geçtiklerini gördüğümüz meçhulü'l-isim “cemaat” arasındaki amele, çalgıcı, rahibe, salon adamı, bisiklist [bisikletçi] yahut askerlerden hiçbiri bu mesleklere suluk etmeselerdi katiyen bugünkü hareketlerindeki ahvale tesadüf edemeyecektik. Onlar daima bugünkü tarz-ı telebbüsün, düşüncenin, revişin haricinde bulunacaklar, başka türlü giyinecekler, başka tarzda düşünecekler, başka vaziyette gezineceklerdi.

Şimdi, bu eşhasın secaya-yı dahiliye ve hariciyelerini izah için diğer eşhas ile tezat teşkil ettikleri hususat hakkında bazı münasebat taharrisine mecbur kalıyorum. Bir familya veya bir ordu, bir kulüp veyahut mabetten bahsedilince eşhasa verilen isimlerin tebeddülâtı vasıtasıyla hakayık-ı zatiyelerini bu münasebat ile ispata çalışacağım.

... Bir tesir-i muvakkat veya bir tesir-i payidar olsun, muhabbet veya nefret, inkıyat [boyun eğme] veya taklit; “hemhesti-i eşhas” nerede ve miktarları ne kadar az olursa olsun yine birtakım hadisat-ı cedide meydana getirirler. Ve bu hadisat katiyen bu “cemiyet”i teşkil eden efradın mevcudiyetine mütevakkıftır. Terakümat-ı irsiye-i batnıyenin bünye-i dimağiye üzerinde bıraktığı izler tefekkürde, tahassüste, hatta gaye-i hayaliyede bile husule getirdiği ihtilafat-ı amika, gayri mütecanis, fakat mütesaviyü'd-derecat eşhas üzerinde “teşarük-i menafi” kavi olsa da yine kendisini gösterir. “Sosyoloji” için vasi' bir zemin-i

* Metin burada sona ermekte, iki sonraki sayıda “Sosyoloji nedir?” başlığı altında metnin devamına yer verilmektedir.

tekkik ve tettebbu' olan hususat-ı mezkûreyi [zikredilen, anılan hususları] ayrı bir bahiste mütalaa edeceğiz.

... Biz şimdi münhasıran bir “cemiyet”i ele alalım. Şüphesiz ki eşhas haric, “cemiyet”ler “cemaat”ı değil, “cemaat” “cemiyet”leri husule getirir. “Salon adamı” bulunmayan “salon” var mı? Askerleri kaldırırsak “kışla” mevcut olur mu? İbadethaneler pek tabiidir ki müdavim-i sadıkları tarafından meydana gelmişlerdir. Tarik-i tasavvuf gibi, mahal-li edebîler, mekteb-i felsefeler de bu kadroya dahil. Haddizatında bir “cemiyet” aramak şüphesiz ki bir hayal-i hamdan başka bir şey değildir. Belki eşhas-ı muhtelifle ile mal-a-mal [dopdolu] bir “gazino” bu hususta bir misal olarak irae edilebilir. Fakat hiç bir vakit bu sosyoloji nokta-i nazarından bir “cemiyet” olduğu musaddak değildir. Çünkü bu efraddan hiçbiri umumun hissiyatına, ef’aline, hareketına, hatta amaline iştirake yeltenmez. Aynı meslek, aynı cemiyet efradında bir halet-i hissiye-i müştereke vardır. Ordu askeriyle beraber ordudur. Her sene istibdal olan [değişen] efradın yerini yenileri doldurur, bu teceddüt hiçbir vakit ordunun kavanini [kanunları] üzerine küçük bir tesir bile icra edemez. O yine secayasını [seciyelerini], bizzat fikrini muhafaza eder. Kışla kavanininin, sakinlerinin ef’al-i akliyeleri üzerine bıraktığı tesir, efradın yürüyüşlerine, hatta suret-i tekellümlerine kadar huşunet bahşeder.

Beyhude yere hiçbir tarafta “salon” tesis edilmez. Bunun vücut ve adem-i vücudu da müessis ve müdavimlerinin adem-i mevcudiyetine değil belki “konvansiyoneller”ine merbuttur. Vaizler, zahidler, hadiler, bütün samî’in ölür, fakat mabet bakidir. Demek ki, eşhas değişmekle “cemiyet”ler de tahavvül etmiyorlar. Yeter ki “kavanin” payidar ve la-yetegayyer olsun.

“Statü”lerin granit, mermer, veyahut tahtadan olduğuna ehemmiyet vermeden taksim, tavsif edildiği gibi eşhasın da ihtilafat-ı zatiyelerinden sarfı nazar ederek onları yekdiğerine bağlayan “münasebat”ı taksim, tavsif ve tatbik de “şekl-i içtimai”lerini bize bildirecektir. Bu suretle gayri muayyen efrat arasında enva’ı araştırmak lazımdır. Bu taharri ile daha harici, ve yeknazarda pek sathi birçok “secaya”nın sebepleri bulunabilir.

Mademki bütün cemiyet arasındaki irtibatlar bir münasebete tabidir, ibtida-yı emirde bu irtibatları bir had-di intizam altına almaya mecbur değil miyiz? Büyük ve küçük cemiyetler arasındaki mübayenet azdır. Fakat bu mübayenetin killetine aldanılarak; bir siyaset-i milli, bir siyaset-i beledîye benzetilerek ne büyük hata-yı nazra, ve bizzat sehv-i amelilere yol açılmıştır. Değil milel-i muhtelifede, hatta aynı millet efradı arasında bile temayülat, istidad, mizaç gibi şeylere bir ehemmiyet-i mahsusa vermek mecburiyetindeyiz. Bün-ye-i dimağîye-i mevruse, itikadat, teslim, terbiye, tarz-ı taayyüş uzun müddet bir arada bulunuşlar bunlar üzerinde bir tesir-i payidar husule getirdiği halde yine birçok hadisat-ı mühimmeden ayrı bulunurlar. Hadisat-ı siyasiye ve ta-

rihiyenin hepsi hissiyat üzerinde muhtelif iltivâat tevhit ederler [dalgalanmalar doğururlar]. Heyet-i mecmuada zekanın değil “hayat-ı karye”nin hükmü nafizdir. ... Eşhasın mümkinat-ı içtimaiyeleri çoğaltılarak münasebat-ı içtimaiyeleri arasındaki irtibatlar tezyid edilmiştir. Binaenaleyh bu mesele-i kemiyet zatidir.

Bir kavmi teşkil eden muhtelif eşhas, zümre-i ruhban, heyet-i ‘udul [adalet], fırka-i siyasiye, burjuvalar, aileler, mekatib, ticarethaneler, devair-i müte’addide gibi heyet-i içtimaiye re’sen birçok icraatta bulanabilirler. Evet, kendi daire-i mahdutları içinde “müfekkire-i zatiye”leriyle icra-yı amel ediyorlarmış gibi. Daha büyük hadiselerde ise böyle değil. O zaman da bunların bütün müsa’edat-ı zatiyelerinin hakimi, milliyet-i umumiyeyi gösteren hükümdardır. Bir kavmin cemiyat-ı muhtelifesi arasında mevcut ihtilafat-ı hissiye, ve fikriye o kavim efradını hâlât-ı hususiyede ayrı bulundurur. Mümkün değil bunlar bir “teceddüd”ü münhasıran meydana getiremezler.*

Mesele-i zamana gelince: münasebat-ı içtimaiye hususunda zamanın hiçbir tesiri olmadığını iddia etmek doğru değildir. Zaman; azim bir amil-i müessirdir. Hakikati meydana çıkararak, efsaneleri tahrip eden zamandır.

Goethe’nin dediği gibi “hata şahsa, hakikat münhasıran zamana aittir.” Zaman yalnız hadisat-ı tabiiyede değil, hadisat-ı içtimaiyede de nafiz roller icra eder. Tekvin-i itiyadat ve itikadat [alışkanlık ve inançların ortaya çıkması] hep zaman ilemdir. İtminanat-ı avamın [halkın güveninin] bulunduğu zemini hazırlayan zaman; taazzuvat-ı içtimaiye ve siyasiyeyi teşkil eder. Zaman ile tevellüt ve teselsül eden hadisat yine süyul-ı asarın dest-i tahribinde fena bulur. Uzviyatı nasıl saniyelerin, ayların yed-i teshirinde ise cemiyat da aynı tesirden masun kalmaz. Astronomlar mevcudat-ı semaviyenin hep asırların eyadi-i tahakkümünde olduğunu iddia ediyorlar. Küçük kum parçalarının, bir gün şahikalar meydana getirmesi zamanın muavenetine arz-ı iftikar ettiği gibi, bir bürkan [yanardağ] da indifa’ını yine zamana borçlu olduğunu arzıyyun ispat ediyorlar. Muhit, tesadüfat, vekayi’ hep “avamil-i umumiye”den zamanın telakkiyat-ı içtimaiyesini gösterirler. Metotlar, intizamlar bütün zaman sayesinde halat-ı tezebzübden kurtulurlar. Protestanlar, Jansenistler mezheplerini kabul ettirebilmek için zamana arz-ı ihtiyaç etmişlerdir. Vicdanlarda kökleşen itmi’nanat ve itikadatın mahv ve inkırazını tehiyye eden yine zamandır. Ahlakıyyun, hadisat-ı fiiliyenin tekvin ettiği izlerin günler, seneler yardımıyla itiyadata [alışkanlıklara] kalb olduğunu [dönüştüğünü] söylüyorlar. Alemde usul-i idarelerin, nizamların, hatta kavanin-i esasiyenin [anayasaların] hiçbirisi bir anda teşekkül ve teessüs edecek kadar kuvveti haiz olamamıştır. Bir tarz-ı idare-i siyasiye ve içtimaiyenin teessüsü daima asırlara muhtaçtır.

Bir saat zarfında bir tabldot etrafında toplanan cemiyet azaları arasındaki irtibat daima sathî ve zayıftır. Halbuki, bunun yerine diğer bir payidar, esaslı cemiyet bulunduğunu farz edersek tabii mesele değiştiği kadar kesb-i ehemmiyet eder. Payidar cemiyetler kendi azalarının kolları arasında doğduğu gibi yine onlarla yaşar ve ölür. Auguste Comte'un dediği gibi bir cemiyet yaşayanlarla ölenler arasında metin bir rabıtaadır. Orada ölümlerle diriler beraber yaşarlar. Böyle cemiyetlerin zaman ile tahassul eden metin bağları kolaylıkla kopmaz, çünkü onu dokuyan eyadi-i a'sardır.

Bir he'ât-ı içtimaiyenin [toplumsal heyetler toplamının] ihtiva ettiği ana-sırdaki ihtilaf ve tefavüt büyük berahiyeti haiz değildir, çünkü; bu pek aşıkardır ki münasebat-ı içtimaiye; azaların aynı ırk; aynı millet, aynı sanat erbabından olduklarına, veyahut muhtelif ırk, muhtelif sanat erbabı ve muhasım millet bulduklarına nazaran eşkal-i muhtelif alırlar.

... Bütün eşhas Karn-ı Vusta'da [Orta Çağ'da] olduğu gibi muhtelif esnaf cemiyetlerine irtibatı kabilinden, tamamen bir heyete mi merbutturlar? Yoksa faaliyet-i hayatiyelerinin bir kısmıyla bir kulüpte aza imiş gibi mi heyât-ı içtimaiye [toplumsal gruplar] ile münasebetleri vardır? Bunlar araştırıldığı gibi, bir amelenin fabrikasında müteşekkil cemiyet ile ailesi arasındaki münasebatı [ilişkileri] ve vasatı/vatanı [?] ile teşkil ettiği büyük ve küçük cemiyet numuneleri mevzu bahis olabilir. Bu heyet-i içtimaiyenin intihabatta ahalinin bir araya toplanması kabilinden gayri müretteb veyahut bir askerî alayı gibi taazzuv-ı içtimaiye ve teşkilatı var mıdır? Sonra bu taazzuv ve teşkilatta bir mafevklik veyahut madûnluk mevcut mudur? Yoksa maddi midir? İşte bu hususatı umumiyetle münasebat-ı içtimaiyenin kemiyet ve keyfiyetini teşkil eder.

Heyet-i içtimaiyeyi, nazari olarak, tebyin için mutlaka o cemiyetin küçük ya büyük, umumi ya hususi; muvakkat yahut payidar, mütecanis veyahut gayri mütecanis² olduğu te'emmül edilir. Sonra teşkilat-ı hususiyenin mevcudiyeti, taazzuvatının müsavatı esasına mı, yoksa silsile-i meratip kaidesine mi müstenit bulunduğu hatıra getirilir. Ve ondan sonra o cemiyet tetkike başlanır. Binaenaleyh bize burada saydığımız cemiyet numunelerinden başka şekilde birtakım hey'ât-ı içtimaiye [toplumsal heyetler] de gösterilebilir. Lakin mecmu'a-i nebatiyeye nispetle daha muhtelit, daha kesir eşkali haiz bir alem hakkında şimdiye kadar ta'dad ettiğimiz eşkali bize hey'ât-ı içtimaiye hakkında bir fikir vermeye kafidir.

² Cemaat-i mütecanise: muhtelif muhit-i içtimaiyeye mensup zevattan müteşekkil oldukları halde aralarında yalnız dinî tahsil veyahut sanat gibi bir rabita ile merbut olan furuk-ı zümre-i askeriye, ruhbaAn gibi hemen aynı muhit içinde terbiye görmüş ve aynı mesleğe salik kimsele-ri ve bazı menafi' ile birleşmiş efradı mesela zürra' ve tüccarları teşkil eder. Gayri mütecanis olanlar ise hey'ât-ı udul ve sokaklarda dolaşan halk ile parlamentolardan ibarettir.

EK: *İlmi İctimai Nedir?* başlıklı kitabın kapağının çevrimyazısı, Osmanlıcası ve Fransızcası

Mustafa Suphi
İLM-İ İÇTİMAİ
Nedir?

.....

Hayat-ı İctimaiyenin Safahat ve Eşkal-i Muhtelifesini Teşrih Eder

Müellifi:
Sorbonne Darülfünunu Felsefe Muallimi

Mütercimi:
[Célestin] Bouglé
Mustafa Suphi

Tâbı ve Nâşiri:
İBRAHİM HİLMİ
Kütüphane-i İslam ve Askerî

Dersaadet [İstanbul]
Kütüphane-i İslam ve Askerî – İbrahim Hilmi
46 Babıali Caddesi 46
1328 [1912]
Mürettibîn-i Osmaniyye Matbaası

İlm-i İktisadiye
79/189

علم الاجتماع

نہدر ؟

حیات اجتماعیہک صفحات و اشکال مختلفہسی تشریح ایدر .

مترجمی :

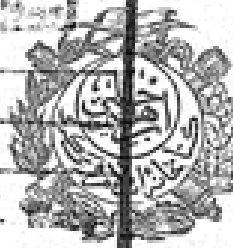
مصطفیٰ صبیحی

مؤلفی :

صوریون دارالقنونی فلسفہ معلمی
بوغله

طابع و ناشری :

Edebiyat Fakültesi	
Kitap No:	
Kitap Adı:	
Kitap Yılı:	
Fiyat:	
Özet:	
Notlar:	

کتابخانہ اسلام و مسکری — ابراہیم حلمی

۴۶ — باب عالی

۴۶
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
KÜTÜPHANESİ
75568

۳۲۸

مکتبہ عثمانیہ مطبعہ

QU'EST-CE QUE
LA SOCIOLOGIE?

PAR

M

C. BOUGLÉ

Professeur de philosophie sociale à l'Université de Toulouse.

QU'EST-CE QUE LA SOCIOLOGIE ?
LA SOCIOLOGIE POPULAIRE ET L'HISTOIRE.
LES RAPPORTS DE L'HISTOIRE ET DE LA SCIENCE SOCIALE
D'APRÈS COURNOT.
LES THÉORIES RÉCENTES SUR LA DIVISION DU TRAVAIL.
L'ANNÉE SOCIOLOGIQUE.

PARIS

FÉLIX ALCAN, ÉDITEUR

LIBRAIRIES FÉLIX ALCAN ET GUILLAUMIN RÉUNIES

108, BOULEVARD SAINT-GERMAIN, 108

—
1907

Tous droits de traduction et de reproduction réservés.